

Ronan Paddison (ed.): *Handbook of Urban Studies*

London, Thousand Oaks, New Delhi,
Sage Publications 2001, 494. s.

Editor v předmluvě knihy připomíná historii výzkumu měst. Proces urbanizace, nejviditelněji manifestován rychlým růstem počtu obyvatel měst, brzo přitáhnul pozornost nově se rodících společenských věd. Města, jejich fyzická i sociální struktura, jejich role v ekonomice, politice a kultuře, se stala předmětem analýz nejrůznějšího typu. S rostoucím počtem akademických disciplín zabývajících se městy a zvětšujícím se počtem výzkumných témat týkajících se měst, se rychle prohlubovala specializace jednotlivých výzkumných směrů. Dnes, na přelomu tisíciletí, je počet vědeckých časopisů, které by se snažily prezentovat výsledky výzkumu měst „v jejich holistické podobě“, zdaleka převyšován množstvím periodik, která jsou úzce specializovaná, a zkoumají města zorným pohledem jednotlivých disciplín: sociologie, geografie, ekonomie, kulturologie, práva, kriminologie, urbanismu a územního plánování nebo antropologie. Čím více je studium měst specializováno a fragmentováno, tím větší je poptávka po integrujícím přístupu. Recenzovaná kniha je pokusem o uspokojení této poptávky. Práce má ambiciózní cíl: nesnaží se být „pouhým“ (jakkoliv co nejúplnějším a reprezentativním) přehledem o stavu výzkumu v jednotlivých disciplínách zabývajících se městy na přelomu tisíciletí, chce se pokusit o syntézu dosavadního poznání. Tento úkol na sebe vzal tým autorů jednotlivých kapitol pod vedením profesora geografie na University of Glasgow a editora časopisu *Urban Studies* Ronana Paddisona. Paddisonovi se podařilo shromáždit velký multidisciplinární a mezinárodní tým, který zahrnoval celkem 37 autorů. Ve výběru autorů kapitol se sice projevilo známé rčení o košili a kabátu (více než polovinu týmu tvoří Britové, třetina z členů autorského týmu jsou geografové), ale v zásadě lze říci, že kniha zůstala i v tomto smyslu mnohobarevná. Co je výsledkem úsilí autorů a zvláště editora?

Kniha je velmi rozsáhlá. Jednotlivé kapitoly, kterých je celkem 29, jsou rozděleny do sedmi tematicky odlišných částí nazvaných: Identifikace města, Město jako prostředí, Město jako lidé, Město jako ekonomika, Město jako organizovaný politický systém, Moc a diskurs o politikách v postmoderních městech, Města v transformaci. Vzhledem k velkému rozsahu knihy a omezenému prostoru věnovanému recenzím není možno popisovat obsah jednotlivých tematických částí. Podrobnější pozornost proto věnujeme jen vybraným kapitolám. Úvodní kapitola, kterou napsal sám editor, poskytuje čtenáři přehled o základních přístupech ke studiu města. Autor rozlišuje prostorové přístupy, ekonomické přístupy, socio-kulturní přístupy, socio-politické přístupy a urbanisticko-plánovací přístupy. U jednotlivých přístupů podává přehled o klíčových autorech od 19. století do současnosti a zásadních tématech, kterými se zabývali. Paddison zdůrazňuje, že většina nejdůležitějších témat se neustále opakuje. Co se mění, jsou způsoby, jak se k tématům přistupuje, jak jsou uchopeny teorie, jakými metodami se analyzují.

Hned první kapitola následující po úvodu, z pera Američanů Williama Freye a Zachary Zimmera, je věnována zdánlivě marginálnímu tématu – totiž definici samotného pojmu město. Navzdory tomu (nebo právě proto?), že se různými aspekty fungování města zabývá tolik vědců nejrůznějšího profesionálního zaměření, nepanuje shoda ohledně vymezení tohoto pojmu. Intuitivní, po dlouhou dobu běžně používané prostorové definice města jako místa fyzické koncentrace lidí a jejich aktivit, někdy též vymezené negativně jako „protipól zemědělského venkova“, přestávají v poslední době stačit. Trvalý pokles podílu obyvatel zaměstnaných v zemědělství, pokračující suburbanizace, zintenzivňující se dojíždka mezi zázemím měst a jejich centry, šíření „typicky městského“ způsobu života na venkov smazávají dříve poměrně ostré hranice města a komplikují jeho vymezení. Autoři podávají přehled nových pokusů o definici města, z nichž nejnadějnější se zdá být koncept „funkčních

komunitních oblastí", který chápe město jako relativně uzavřený lokální trh práce v teritoriu charakterizovaném vysokou frekvencí denních interakcí.

Druhá část knihy je věnována pohledu na město jako lidmi vytvořené prostředí pro život a jeho proměnám v čase. Závěr této části, napsaný jako společné dílo ekonomů Roberta Camagniho, Roberta Capella (oba z Milánské univerzity) a Petera Nijkampa (Free University, Amsterdam), je věnován problému dlouhodobé udržitelnosti městského prostředí. Město je tu chápáno jako prostředí, při jehož budování musí být zohledněny jeho odlišné funkce – ekonomická, sociální a ekologická. Autoři ukazují na vzájemnou závislost mezi zmíněnými funkcemi města, udržitelnost ve vývoji města vidí ve schopnosti mezi nimi hledat rovnováhu. Doba, kdy město bylo „produktem“ ekonomického růstu a ten byl zároveň jedním z klíčových předpokladů jeho dalšího pokračování, je pryč. Ekonomický růst v postindustriální éře není, zvláště v nejvyspělejších zemích, závislý na růstu průmyslové výroby. Města už nejsou primárně místa výroby, ale začínají být místy spotřeby, zábavy a odpočinku, význam sociální a ekologické funkce měst se prudce zvyšuje. Jednostranné zaměření na ekonomickou funkci města v kombinaci s přehlazením funkce sociální a ekologické vytváří z města prostředí, kde se lidem nežíje dobře. Takové prostředí ovšem snižuje atraktivitu města pro ty, kdo by mohli být motorem jeho budoucího ekonomického růstu. V horším případě také „vyžene“ z města ty neaktivnější, nejobdnikavější a nejvzdělanější obyvatele, kteří jsou obecně nejvíce ochotni se stěhovat a mají nejvíce možností takový záměr uskutečnit. To ve svém důsledku způsobí ekonomický pokles a postupnou ztrátu pozic města v dnes již globální soutěži s ostatními městy.

Celkově nejrozsáhlejší je třetí část knihy, která se na sto stranách textu zabývá městem jako místem sociálních rozdílů a diverzity. Nehomogenita městského obyvatelstva je pokládána za jeden z jeho nejdůležitějších znaků.

V šesti kapitolách jsou zkoumány různé atributy této diverzity. Pro sociologu je zvláště zajímavá kapitola londýnského profesora sociální geografie Hamnetta, která studuje procesy sociální segregace a sociální polarizace v současných světových metropolích. Hamnettův příspěvek poněkud vybočuje z řady jiných podobného zaměření, neboť na empirických datech z několika britských měst zpochybňuje populární tezi, že sociální polarizace ve městech je přímým důsledkem deindustrializace měst a následně „macdonaldizace“ ekonomiky, tj. úbytku relativně dobře placených kvalifikovaných dělnických míst v průmyslu a jejich nahrazování hůře placenými nekvalifikovanými místy ve službách. Ačkoliv Hamnett souhlasí s tím, že se zvětšují rozdíly v příjmech mezi bohatými a chudými žijícími ve městech a že se zvětšuje prostorová segregace těchto skupin, důvody pro tento jev podle něj nelze najít ve změnách zastoupení jednotlivých sektorů v ekonomice a struktur zaměstnání.

Velmi zajímavý je také příspěvek profesorky politologie a práva z Duke University Pauly McCainové, která se věnuje městské kriminalitě. Autorka informuje čtenáře o svých empirických studiích míry a struktury kriminality v různých městech, jejich příčinách i souvislostech se sociální a rasovou strukturou měst (kdo jsou oběti, kdo jsou pachatelé), vnímání kriminality místními obyvateli a programů pro prevenci kriminality. Atraktivnost jejímu textu dodává srovnání vybraných amerických a evropských měst. Řada předložených empirických dat překvapivě bourá všeobecně přijímané a hollywoodskými filmy živěné představy o amerických městech jako centrech zločinu kontrastující s Evropou často zdůrazňovanou „idyllickou představou“ o evropských městech jako centrech kultury a společenské harmonie. Jen málokdo si pravděpodobně uvědomuje, že počet vražd v přepočtu na 100 000 obyvatel je ve skotském Glasgow dvaapůlkrát vyšší než v New Yorku nebo že pravděpodobnost vraždy se Stockholmu a v Los Angeles je zhruba stejná. Je sice možné do jisté míry

pochybovat o přesnosti statistik kriminality, zvláště u méně závažných trestných činů, a tudíž o srovnatelnosti údajů z různých měst, čísla dokumentující tak závažnou kriminalitu, jako je vražda, lze však považovat za poměrně spolehlivá.

Jak se autorům knihy podařilo naplnit vytčený cíl? Domnívám se, že dobře. Kniha je přehledná, pečlivě zpracovaná, čtenář se v ní dobře orientuje. Uspokojí potřeby lidí, kteří potřebují příručku, z níž by mohli získat informace „o stavu“ jednotlivých disciplín zabývajících se městem. Kniha má jasnou logickou strukturu, jednotlivé kapitoly skládají celistvější obraz současného města, tematické části knihy jsou uvedeny shrnujícím komentářem editora. Uspokojí také čtenáře, kteří chtějí přemýšlet o městě multidisciplinárně a více teoreticky.

Tomáš Kostecký

Pavla Horská, Eduard Maur, Jiří Musil:
Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa

Praha-Litomyšl, Paseka 2002, 352. s.

Město je fenomén výsostně lidský – je to tvůr, v němž člověk našel svůj vlastní svět. Všechna města si jsou vzájemně podobná, a přesto je každé město jiné. Snad proto přitahuje každé pozornost nejen svých vlastních obyvatel, ale i lidí z jiných měst a sídel. Knižní produkce věnovaná městům je bohatá a rozmanitá – od drobných monografií po rozsáhlé obrazové publikace, encyklopedie, slovníky a lexikony. Urbánní dějiny patří dlouhodobě k nejrozvíjenějším oborům české historiografie a publikace s touto tematikou k čtenářsky velmi vděčným. Vždyť i to nejmenší město či městečko je domovem tisíců nebo alespoň stovek lidí, z nichž mnozí k němu mají i hluboký citový vztah. Na konci 20. století byla česká produkce obohacena řadou podobných děl, především rozsáhlou encyklopedií K. Kuči dovedenou zatím po Pravlov (Kuča, K. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl I.–V. Pra-

ha 1996–2002) a velkým atlasovým dílem vydávaným Historickým ústavem AV ČR (edice Historické atlasy českých měst publikovaná postupně od r. 1995).

Recenzovaná práce je zcela jiného druhu. Nezabývá se osudy jednotlivých českých měst, i když z jejich starších i novějších dějin a současného vývoje vydatně čerpá, ale vývojem urbanizace českých zemí v širším evropském kontextu. Autorský kolektiv tvoří historikové Eduard Maur a Pavla Horská, kteří se specializují mimo jiné právě na dějiny obyvatelstva, resp. sociální a hospodářské dějiny, a sociolog Jiří Musil, pro něhož je problematika urbanizace předmětem celoživotního odborného zájmu. Autoři seznamují čtenáře nejen se složitým a mnohotvárným vývojem měst a jejich obyvatel v českých zemích od vzniku prvních městských sídel až do současnosti, ale také s vizí vývoje měst v blízké budoucnosti. Představují také tři různé pohledy na urbanizaci jako takovou.

Publikace je určena nejen odborníkům, ale i širší veřejnosti. Tato okolnost vedla autory k tomu, že podávají výklad sledované problematiky pokud možno srozumitelně a čtivě (například poznámkový aparát včetně bibliografických odkazů je zařazen až na konci knihy, nikoli u jednotlivých kapitol) a že tomuto účelu přizpůsobili i strukturu práce. Kniha má čtyři části, z nichž první je věnovaná pojmu urbanizace, druhá pohledu historiků na urbanizaci v českých zemích, třetí urbanizaci českých zemí za socialismu a závěrečná pak vývoji měst po socialismu a pohledu do budoucnosti.

V první části se Jiří Musil zamýšlí nad tím, co je vlastně urbanizace, jak se měnilo pojetí tohoto procesu a jak se na něj dívá odborná veřejnost dnes. Shrnuje dosavadní přístupy k urbanizaci v pojetí významných sociologů či urbanistů a architektů 20. století. Vysvětluje, proč je tento proces považován za jeden z nejdůležitějších v moderní historii lidstva, podává jeho definice, vysvětluje návaznosti a propojení s dalšími více méně souběžně probíhajícími procesy – s industrializací a vědeckotechnickým pokrokem vůbec